

Гук О.В.

канд. економ. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-8129-8392

Бигар Т. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ОСНОВА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISE AS BASIS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

В статті досліджуються особливості управління інноваційним потенціалом вітчизняних підприємств та пріоритетні напрями інноваційного розвитку, перспективи конкурентоспроможності національної економіки. Розглянуто такі поняття, як «інноваційний потенціал» та «інноваційний розвиток». Авторами проаналізовано стан інноваційного розвитку України за останні роки в умовах ринкової економіки. Виявлено слабкі сторони розвитку інноваційної діяльності України. Досліджено напрями подальшого інноваційного розвитку та можливості інтеграції України у світову економіку. Проаналізовано динаміку кількості організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність за секторами діяльності та галузями науки. Авторами також здійснено аналіз шляхів удосконалення інноваційного потенціалу на вітчизняних підприємствах. Представлено основні показники інноваційного розвитку України відносно інших країн світу, Глобальний індекс інновацій, Глобальний індекс інновацій у розрізі під-індексів в порівнянні з попередніми роками та з іншими державами.

Ключові слова: інновації, інноваційний потенціал, управління потенціалом підприємства, інноваційний розвиток.

В статье исследуются особенности инновационного потенциала и приоритетных направлений инновационного развития, перспективы конкурентоспособности национальной экономики. Рассмотрены такие понятия, как «инновационный потенциал» и «инновационное развитие». Авторами проанализировано состояние инновационного развития Украины за последние годы в условиях рыночной экономики. Выявлены слабые стороны развития инновационной деятельности Украины. Исследованы направления дальнейшего развития и возможности интеграции Украины в мировую экономику. Проанализирована динамика количества организаций, осуществлявших научную и научно-техническую деятельность по секторам деятельности и отраслям науки. Авторами также осуществлен анализ путей совершенствования инновационного потенциала на отечественных предприятиях. Представлены основные показатели инновационного развития Украины относительно других стран, Глобальный индекс инноваций, Глобальный индекс инноваций в разрезе под-индексов по сравнению с предыдущими годами и с другими государствами.

Ключевые слова: инновации, инновационный потенциал, управление потенциалом предприятия, инновационное развитие.

The features of the innovative potential and priority directions of innovation development, prospects of national economic competitiveness are explored in the article. We consider such concepts as "innovation capacity" and "innovation development". The authors analyzed the innovative development of Ukraine in recent years in a market economy. Revealed the weaknesses of Ukrainian innovation. Directions of further development and opportunities of Ukraine's integration into the world economy are also explored in the article. Analyzed the dynamics of organizations, which carried scientific and technical activities. The authors also explored ways of improving innovative capacity in domestic enterprises. We presented the basic indicators of innovation development of Ukraine between another countries, the Global Innovation Index, Global Innovation Index in terms of sub-indices as compared to previous years and with other countries.

Keywords: innovations, innovative potential, company management potential, innovation development.

Вступ. Розвиток економіки України можливий лише завдяки активізуванню інноваційної діяльності. Інноваційна система країни дозволяє об'єднати економічні та соціальні відносини, а також знання та технологічні інновації.

На даному етапі розвитку міжнародних економічних відносин та економічного стану країни, коли основними критеріями ефективного розвитку є якість і швидкість впровадження нових інформаційно-технологічних систем та управлінських підходів, аналіз інноваційного потенціалу України є надзвичайно актуальним, що і обумовлює актуальність статті.

Дослідження проблематики управління інноваційним потенціалом здійснюють у своїх працях багато науковців, такі як: Е. А. Булат [3], Ю. Ф. Булгаков [3] В. М. Геєць [1], Т. П. Гончаренко [2], С. С. Гребенкин [3], М. М. Данько [4], В. П. Семиноженко [1] тощо.

Проте недостатньо уваги приділено оцінці наявного інноваційного потенціалу та вирішенню проблеми підвищення ролі наукових досліджень і розробок у процесах соціально-економічного розвитку.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні сутності інноваційного потенціалу та обґрунтуванні інноваційного розвитку держави в умовах подальшої інтеграції України у світову економіку та науково-технологічне середовище. Стаття присвячена виконанню наступних задач:

- про аналізувати шляхи удосконалення інноваційного потенціалу;
- визначити особливості розвитку даної сфери;
- виявити недостатньо розвинені напрями та слабкі сторони розвитку інноваційної діяльності;
- надати пропозиції щодо покращення управління інноваційним потенціалом.

Методологія. В процесі написання статті використані наступні методи дослідження: систематизації (для розроблення пропозицій та рекомендацій щодо використання інноваційного потенціалу на підприємстві), групування за ознаками (дослідження основних показників інноваційного розвитку України, Глобального індексу інновацій (GII)), метод порівняння (для аналізу місця України поміж інших країн за ознаками GII).

Результати дослідження. Інноваційність є визначальною характеристикою сучасних науково-технічних, виробничих, соціально-економічних та інших суспільних процесів. Наявність інноваційних механізмів та їх використання на вітчизняних підприємствах сприятимуть розвитку України, а їх відсутність призведе до стагнації. Це пов'язано з загальними закономірностями суспільного розвитку, згідно з якими у світі відбувається перехід від відтворювального до інноваційного типу розвитку. Інноваційний потенціал – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, але й засіб забезпечення суверенітету країни, її конкурентоспроможності у сучасному світі. Саме на підставі цього і проводиться дослідження даної сфери та вивчення питань інноваційного розвитку нашої держави[5, с. 5].

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» під інноваційним потенціалом варто розуміти сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [7].

Перехід до інноваційного типу розвитку відкриває не тільки великі перспективи, а й створює значні ризики для стабільності і збалансованості самого розвитку. Адже динамічність економіки країни зумовлює появу великої кількості ризиків. Тому, важливо забезпечити надійність роботи всіх суспільних механізмів інноваційного розвитку, безпечність функціонування всієї соціально-економічної системи. Саме зважаючи на це доцільно налагоджувати взаємодію інноваційних процесів, інноваторів, інститутів, держави і ринку у напрямку забезпечення інноваційного розвитку.

Забезпечення інноваційного розвитку, в свою чергу, можливе тільки завдяки мобілізації всього науково-технічного, соціально-економічного, гуманітарного і кадрового потенціалу, усвідомлення суспільством невідкладності та важливості цих завдань, високого рівня комунікації органів влади і суспільства, довіри та активності [5, с. 209].

Ретроспективний аналіз інноваційного потенціалу України дає можливість стверджувати, що його формування в ХХ ст. здійснювалося в контексті науково-технічної революції та характеризувалося високими якісними показниками.

Проте зараз Україна потребує змін способів і форм міжнародної співпраці. Доцільно розширити міжнародну співпрацю в напрямку створення

технополісів та технопарків, розроблення спільних наукових проектів з іноземними партнерами.

Питання формування та управління інноваційним потенціалом, як складовою процесу управління інноваційною діяльністю підприємств, є передовими для оцінки інноваційного розвитку. І в останні десятиріччя проблеми формування та реалізації інноваційної політики дедалі більше привертають увагу не тільки науковців, а й лідерів бізнесу та політичних діячів. При визначенні інноваційного потенціалу особливий акцент робиться на потенціалі ринкової реалізації нововведення, тобто враховується наявність чинників ринкової кон'юнктури, здатність ринку сприйняти інновації, зусилля, що прикладаються підприємством для стимулювання збуту, оцінки ємкості ринку, просування товару на ринок [2].

Рівень інноваційного потенціалу в досить великій мірі залежить від здатності підприємств ефективно здійснювати заходи у сфері менеджменту та маркетингу, а також від зовнішніх чинників, які сприяють підвищенню інноваційності визначеного підприємства, натомість рівень науково-технічного потенціалу залежить виключно від внутрішньовиробничих факторів [4, с. 76].

Таблиця 1

Основні показники інноваційного розвитку України відносно інших країн світу

Показники	Місце 2007/08 (з 134)	Місце 2009/10 (з 133)	Місце 2010/11 (з 139)	Місце 2011/12 (з 142)	Місце 2012/13 (з 148)	Місце 2013/14 (з 144)	Місце 2014/15 (з 140)
Інновації	52	62	63	74	93	81	54
Можливості для інновацій	31	32	37	42	100	82	52
Витрати компаній на дослідження та розробки	52	68	69	75	112	66	54
Права власності	123	127	135	137	143	135	132

Джерело: систематизовано авторами на основі [8].

Недостатній рівень інноваційної активності та низький рівень витрат на наукові дослідження і розробки є стримуючими факторами розвитку економіки України. Зокрема, показник інноваційної активності в Україні складає тільки 20%, а показник країн, що входять до складу Євросоюзу – 44% [5].

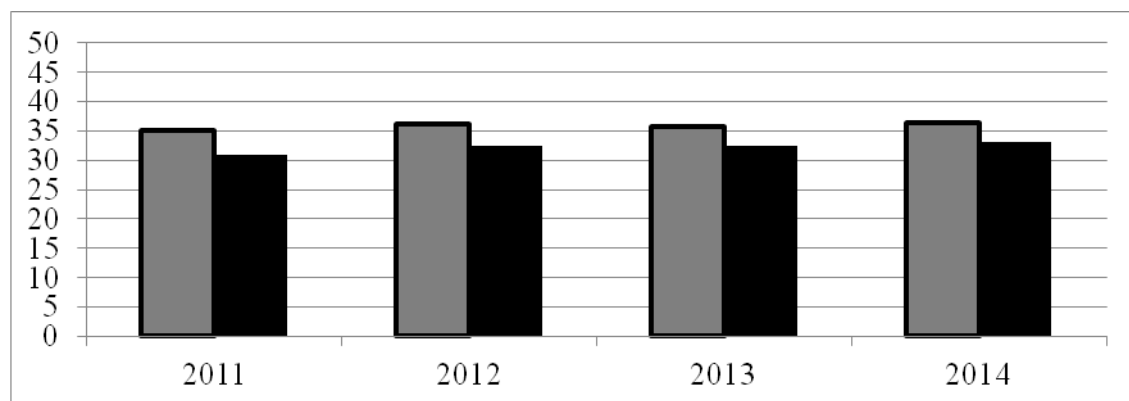
Сучасні дослідження інновацій, а саме Глобальний Індекс Інновацій показує, що на сьогоднішній день єдиний та цілісний підхід до створення механізму управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання

відсутній. У свою чергу, це зумовлює необхідність подальших досліджень сутності та змісту інноваційного потенціалу та ефективних способів управління ним [1, с. 194].

На жаль, ми можемо спостерігати неспроможність країни здійснити структурну перебудову економіки яка б відповідала технологічному укладу, та не зумовлювала фінансову кризу. Разом з тим в Україні існує потенціал для розвитку.

Порівняємо показники інноваційної та науково-технічної діяльності України та інших країн, які свідчать про існування науково-технічного потенціалу хоча і не структурованого (табл. 1).

Успішність економіки країни тісно пов'язана як з наявністю умов для втілення інноваційного потенціалу, так і зі здатністю ефективно використовувати ресурси та отримувати практичні результати. Об'єктивним індикатором успішності інноваційної політики країн світу є Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index), який з 2007 р. публікується щорічно як головний інструмент для оцінки стану інновацій. Цей індекс показав, що в Україні за досить високого рівня наявних ресурсів та умов для проведення інновацій, досягнуті науково практичні результати здійснення інновацій є досить невеликими, що значною мірою спричинено низьким рівнем складової під-індексу «фактична реалізація інноваційного потенціалу в процесі практичної діяльності» (рис.1) [10;11;12].

- середній бал вхідного під-індексу, який оцінює сучасний стан інноваційного потенціалу країни
- середній бал вхідного під-індексу, який оцінює фактичну реалізацію інноваційного потенціалу в процесі практичної діяльності

Рис. 1. Глобальний індекс інновацій у розрізі під-індексів

Джерело: зроблено на основі[10;11;12].

Підсумковий глобальний індекс інновацій – співвідношення витрат до ефекту який сприяє об’єктивності оцінювання ефективності зусиль в напрямку розвитку інновацій кожної країни. Так, за останні роки для України підсумковий Глобальний індекс інновацій лишився на досить низькому рівні, про що свідчать дані табл.2 [10;11;12].

Таблиця 2

Глобальний індекс інновацій для України за період 2011-2014 рр.

Показник	2011	2012	2013	2014
Бал (1-100)	35,01	36,1	35,8	36,3
Місце	60 із 125	63 із 141	71 із 142	63 із 143

Джерело: зроблено на основі [10;11;12].

У рейтингу GII-2014 Україна займає 63-є місце. Проте, згідно класифікації Світового банку, вона утримує лідируючі позиції у групі країн із доходами нижчими за середні та входить в десятку країн згідно рейтингів субіндексу витрат та результатів (табл. 3).

Таблиця 3

Країни-лідери за показниками GII у групі з доходами, вищими за середні, 2014 р.

Місце в групі	ГІІ (ранг)	Субіндекс витрат (ранг)	Субіндекс результатів (ранг)	Ефективність інновацій (ранг)
1	Молдова (45)	Монголія (49)	Молдова (28)	Молдова (2)
2	Вірменія (59)	Грузія (62)	Індія (42)	Свазіленд (5)
3	Індія (66)	Вірменія (71)	Вірменія (47)	Індонезія (6)
4	Україна (71)	Фіджі (72)	В'єтнам (54)	Нігерія (7)
5	Монголія (72)	Молдова (76)	Гайана (55)	Індія (11)
6	Грузія (73)	Албанія (77)	Україна (58)	Шрі-Ланка (13)
7	В'єтнам (76)	Україна (83)	Індонезія (62)	Гайана (15)
8	Гайана (78)	КабоВерде (84)	Свазіленд (74)	Пакистан (16)
9	Індонезія (85)	Лесото (86)	Шрі-Ланка (76)	В'єтнам (17)
10	Гватемала (87)	Індія (87)	Філіппіни (77)	Сенегал (18)

Джерело: зроблено на основі [9].

У межах зміни напряму економічного розвитку до інноваційного, економіка знань (освіта та наука, дослідження та впровадження їх результатів) відіграють рішучу роль, зростає інтелектуальна інноваційна складова виробничого процесу, широкомасштабне уведення в господарській обіг об’єктів наукових досліджень постає найважливішою ознакою інноваційного рівня розвитку економіки [6].

Головним джерелом інноваційного розвитку на даний час є нематеріальні активи. Це в першу чергу і людські ресурси, їх професіоналізм і знання, якими вони володіють. Вони є першочерговими ресурсами

економічного розвитку. Саме це є підставою для збільшення інвестицій в освіту, підвищення кваліфікації персоналу.

Для України важливим є розвиток наукових шкіл та створення інноваційних технологій для їх подальшого впровадження та комерціалізації у найрізноманітніших сферах, виробництво інноваційної продукції найвищої якості з урахуванням світових стандартів.

Про здатність економіки України створювати, приймати і поширювати знання, а отже і готовність країни до переходу на модель розвитку, заснованої на знаннях, свідчить Індекс економіки знань. Так, у 2014 році Україна посіла 56 місце за індексом економіки знань зі 144 країн, що означає наявність слабких сторін розвитку інноваційної діяльності України. До них можна віднести: недостатню ефективність використання країною знань в цілях її економічного і суспільного розвитку; погану здатність країни створювати, приймати і поширювати знання; критично низькі: якість регулювання, здатність суспільства та його інститутів до ефективного використання існуючого і створенню нового знання (за досить високого рівня освіченості населення і наявності у нього стійких навичок створення, розповсюдження і використання знань умови, в яких розвиваються економіка і суспільство в цілому); недосконалу структуру загальних інноваційних витрат (враховуючи, що на виконання наукових досліджень витрачало кошти лише кожне четверте з інноваційно-активних підприємств протягом 2014 року)[6].

Сучасне економічне зростання характеризується визначальним значенням науково-технічного і технологічного прогресу та інтелектуалізацією основних факторів виробництва. Перше місце займає підприємницький сектор, організації що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність (42,2%), на другому місці – державний сектор (41,9%), на третьому місці – сектор вищої освіти – 15,8% (рис. 2). Наукову та науково-технічну діяльність у 2012 році приватний сектор практично не реалізовував (лише 0,08%), а за останні роки цей відсоток ще знизився.

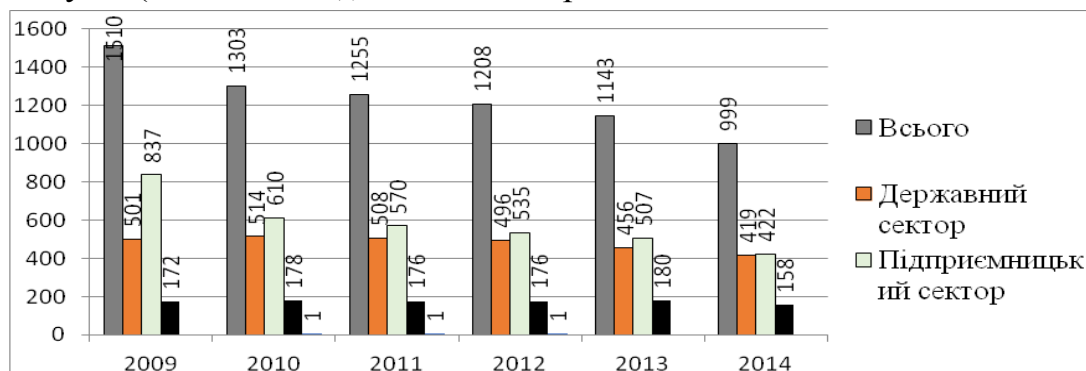

Рис. 2. Динаміка кількості організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, за секторами діяльності, од., 2009-2014 рр.

Джерело: зроблено на основі [8].

Кількість організацій, що здійснюють науково-технічну діяльність, відповідає структурі їх розподілу за галузями наук. Найбільшими є – технічні (40,3 %) і природничі науки (35,4 %), найменшими – гуманітарні науки (4,4 %) (рис.3).

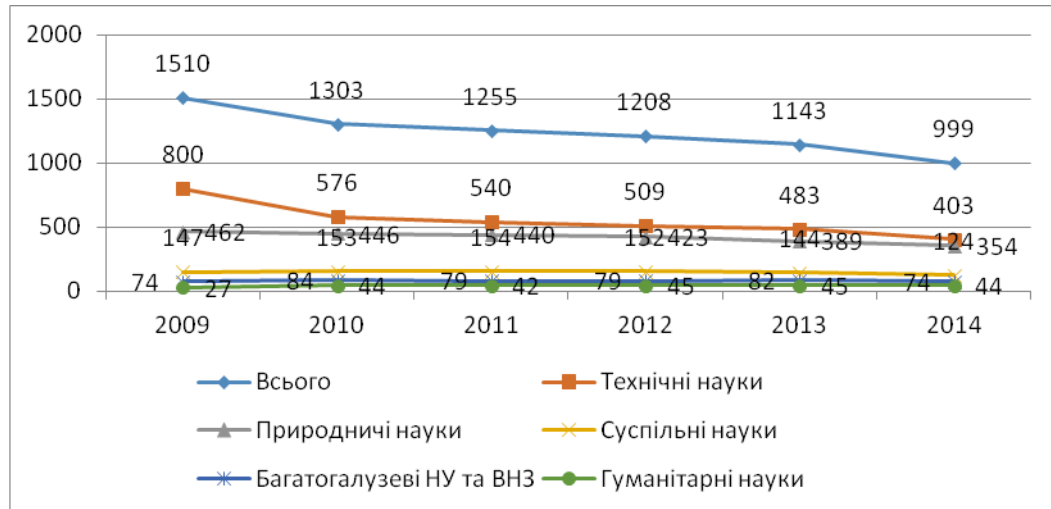

Рис. 3. Динаміка кількості організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, за галузями науки, од, 2009-2014 рр.
Джерело: розроблено на основі [8].

Інновації мають критично важливе значення для переходу з традиційного шляху розвитку на шлях сталого економічного зростання.

У Стратегії інноваційного розвитку України 2009 році зазначено, що Україна безперервно розвивається та продовжує стимулювати свій інноваційний потенціал. Також про це свідчать дані з Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на період до 2016 року, Форсайт економіки України, а також опис всіх ініціатив згідно з якими формулюються пріоритетні напрями інноваційного розвитку.

Перспективними шляхами удосконалення інноваційного потенціалу України є:

1. утвердження України як високотехнологічної держави;
2. забезпечення ринку України високотехнологічною продукцією, що створює можливості країни до інтеграції у світове господарство;
3. впровадження інновацій та підходів до управління інноваційним потенціалом, що є основним критерієм ефективного розвитку;
4. проведення аналізу інноваційного розвитку та формування ефективної інноваційної політики;
5. забезпечення інноваційного типу економічного розвитку шляхом:
  - побудови інноваційної моделі розвитку економіки;

- постійної розробки та ефективного опанування в оптимальних масштабах науково-технічних нововведень (інновацій), нових технологій, видів продукції,

- прийняття нових організаційних рішень в поєднанні із висуванням на перший план факторів інтелекту, інформатизації, науково-технологічних інновацій, культури, екологічної та соціальної рівноваги;

- підвищення ролі нематеріальних активів в інтенсифікації інноваційної діяльності,

- розвитку інформаційних технологій;

- глобалізації інноваційних процесів через трансфер технологій в процесі еволюції від індустріально-орієнтованої економіки до економіки, що заснована на знаннях.

Висновки. Очевидно, що інновації є потенціалом для зростання економіки. З цією метою доцільно, щоб держава співпрацювала з приватним сектором, зокрема в напрямку державної закупівлі інноваційної продукції, а також важливим фактором інноваційного розвитку є взаємодія 3 секторів: держави, наукових інституцій та приватного сектору.

Дослідження показників інноваційного розвитку України, її позиції в порівнянні з іншими країнами, дає можливість стверджувати, що Україна володіє достатнім і перспективним інноваційним потенціалом. Проте він використовується не в повному обсязі. Крім того, основним стримуючим фактором є відсутність цілісного механізму управління інноваційною діяльністю.

Разом з тим, Україна займає перспективні позиції за Індексом Інноваційного розвитку серед країн з доходами, вищими за середні. Тобто, якщо правильно спрямувати всі сили на інноваційний розвиток, то Україна може досягти набагато кращих результатів і зайняти лідируючі позиції на ринку.

Отже, вирішальним фактором перспективного інноваційного розвитку є вміння формувати і ефективно використовувати інноваційний потенціал. Також не менш важливим є стимулювання реалізації нових проектів, вихід на нові ринки. Успішне управління інноваційним потенціалом – запорука забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та інноваційного розвитку.

Науковою новизною є систематизація показників інноваційного розвитку України відносно інших країн світу та аналіз динаміку кількості організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність за секторами діяльності та галузями науки.

Перспективою подальших наукових розробок може бути диверсифікація форм міжнародної співпраці, створення науково-технічного забезпечення, розвиток науково-технічної бази, людського ресурсного потенціалу тощо.

Література:

1. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко – Х.: Константа, 2006. – 272 с.
2. Гончаренко Т.П. Управление научно-техническим потенциалом промышленного предприятия в условиях глобальной конкуренции : дис... канд. экон. наук: 08.02.02 / Гончаренко Татьяна Петровна. – Сумы, 2005. – 205 с.
3. Гребенкин С.С. Интеллектуальная собственность / С.С. Гребенкин, Е.А. Булат, Ю.Ф.Булгаков та ін.; под ред. С.С. Гребенкина. – Донецк : РВВ ДонІЗТ, 2005. – 199 с.
4. Данько М. Інноваційний потенціал у промисловості України / М. Данько // Економіст. – 1999. – № 10. – С. 26–32.
5. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
6. Офіційний сайт Всесвітнього банку // Дослідження Індекс економіки знань 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp
7. Про інноваційну діяльність: Закон України №40-IV від 4.07.2002 { Із змінами, внесеними згідно із Законами від 16.10.2012, ВВР, 2014} // Урядовий кур'єр. – 2002. – №143. – 7 серпня. – С. 17–24.
8. Статистичний щорічник України за 2014 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України; ред. О. Г. Осауленко. – Режим доступу : <http://ukrstat.org/ua>
9. Tenbest-rankedeconomiesbyincomegroup (rank) [Електронний ресурс]//The Global Innovation Index 2014/INSEAD and WIPO 2014. – 417 р. – Доступний з: <http://www.globalinnovation-index.org>.
10. The Global Innovation Index 2012 // The Human Factorin Innovation [Електроннийресурс]. – Режим доступу: http://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/gii-2012_report.pdf
11. The Global Innovation Index 2013 // The Human Factorin Innovation [Електроннийресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf
12. The Global Innovation Index 2014 // The Human Factorin Innovation [Електроннийресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2014>